

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja helluntaiherätyksen muuttuneet suhteet työntekijöiden näkökulmasta

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastelen tekemäni kyselytutkimuksen pohjalta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja helluntaiherätyksen seurakuntien työntekijöiden välisiä suhteita ja suhtautumista toisiinsa.¹ Kysyn, miten ja mistä syystä kirkon ja helluntaiherätyksen väliset suhteet ovat muuttuneet, miten nykyiset työntekijät näkevät toisen osapuolen ja mitä haasteita yhteistyöllä ja ekumenialla nähdään olevan. Vertaan tutkimukseni tuloksia myös aiempiin aihepiiriä koskeviin tutkimuksiin sekä kyseisten uskonnollisten yhteisöjen väliseen historiaan. Yleisesti ajatellaan, että kirkon ja helluntailaisten väliset suhteet ovat parantuneet 2000-luvulla. Pitäkö oletus paikkansa ja missä määrin?

Helluntailaisuus tai helluntailais-karismaattisuus on maailmanlaajuisesti noin 700 miljoonan ihmisen kannattama kristinuskon muoto, jossa korostetaan uskonnon suullista rakentumista ja henkilökohtaista kokemista sekä uskotaan Jumalan valtakunnan ja lopun aikojen konkreettiseen läheisyyteen. Suomessa suurin tätä uskonnollisuuden muotoa kannattava liike on Helluntaiherätys, jonka katsotaan syntyneen vuosien 1911–1912 herätystoiminnasta.² Tällöin Helluntaiherätyksen ja evankelis-luterilaisen kirkon suhteet olivat vaikeat niin ulkoisten kuin sisäisten rajanvetojen vuoksi. Merkit-

tävä osa Suomen ensimmäisistä helluntailaisista oli lestadiolaisia tai muita kirkkoon kuuluvia jäseniä. Kun helluntaiherätys haki muotoaan 1910–1950-luvulla kirkon ulkopuolisena vähemmistöyhteisönä, sen piirissä rakentui liikkeen syntyä ja kirkkosuhteiden kehitystä käsittelevä uhridiskurssi. Sen mukaan kirkon työntekijät ajoivat helluntauskovat kirkosta, pyrkivät sammuttamaan Hengen tulen ja vaikeuttivat helluntailaisten toimintaa yleisesti. Historiallinen kokonaiskuva on toki monisyisempi.³

Jo ennen helluntailiikehännän alkua helluntailaisten tuleva johtomies, *Kotimaa*-lehden entinen päätoimittaja Pietari Brofeldt, perusti vuonna 1910 *Toivon tähti* -nimisen lehden, jossa hän hyökkäsi kirkkoa vastaan syyttäen sitä kuolleen kristillisyyden edustajaksi. Arkkikiispa Gustaf Johansson, joka oli vain reilu vuosikymmen aikaisemmin toivottanut Brofeldtin lämpimästi tervetulleeksi takaisin poliittisesta maanpaosta, sulki Turun Akatemianta-

1 Jatkoissa termi ”kirkko” viittaa Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon, ellen toisin ilmoita, ja ”helluntailaiset” helluntaiherätykseen. Käytän artikkelissa termiä ”yhteisö” viittaamaan molempiin osapuoliin ja vastaaviin uskonnollisiin ryhmittymiin.

2 Ahonen, L. 1994; Ruohomäki J. 2009; Anderson 2013; Mantsinen 2014.

3 Ruohomäki J. 2009, 395–404; Ruohomäki S. 2012, 244–245.

lon juhlasalin helluntailaisten kokouksilta vuonna 1912. Sulkemisen syynä olivat ensisijaisesti norjalaisen saarnaajan Gerhard Smidtin hurmokselliset kokoukset, mutta Brofeldtin ja muiden henkilöiden kielteiset kannanotot kirkkoa kohtaan edesauttoivat päätöstä.⁴ Suurimmaksi kiistakysymykseksi yhteisöjen välillä nousi kaste.

Helluntailaisten hylkäämät lapsikaste ja paikallisperinteet (ja ainakin yhdessä tapauksessa konkreettinen häiritseminen itse kastetilanteessa) olivat luterilaisille ylitsepääsemättömiä loukkauksia. Hautauskappeleiden sulkeminen ei-kirkkollisilta oli yksi vastareaktio, jolla kirkon työntekijät suojasivat yhteisöjen rajoja. Myös jumalanpalvelus- ja kokoukulttuurien erot merkitsivät rajoja.⁵ Toisen maailmansodan jälkeen kirkko ja helluntaiseurakunnat alkoivat vähitellen luoda keskinäisiä yhteyksiä. Oppineuvottelut ja raamatunkäännösyhteistyö 1970–1980-luvuilla olivat institutionaalisella tasolla merkittäviä askeleita. Arkkipiispakautensa alussa Jukka Paarma kutsui Turun alueen vapaiden suuntien edustajat luokseen vuonna 1999. Tämä oli symbolinen päätepiste vastakkainasettelulle; yksikään arkkipiispa ei ollut aiemmin tehnyt vastaavanlaista aloitetta.

Oletetulle suhteiden parantumiselle on hahmotettavissa useitakin syitä. Helluntaiherätyksen näkökulmasta teoreettiset selitykset institutionalisoinnista, maltillistumisesta ja karisman rutiinoinnista perustelevat kehitystä. Lahkon muuttumista hyväksytyksi yhteisöksi on selitetty muun muassa sukupolvien välisellä muutoksella. Kirkon näkökulmasta sosiaalisen ympäristön muuttuminen ja yhteiskunnan moniarvoistuminen lisäsivät paineita hyväksyä myös muita uskonnollisia yhteisöjä ja näin ainakin osittain luopua erityisasemasta. Lahkon maltillistuminen ja kirkon yhteiskuntanäkemyksen moniarvoistuminen lievensivät yhteisöjen välisiä jännitteitä ja tarjosivat mahdollisuuksia lähentymiselle.⁶ Edellä esitetyt näkökulmat selittävät kehitystä ensisijaisesti organisaatioiden ja rakenteiden tasolla. Tässä artikkelissa lähestyn aihepiiriä yksilötoimijoiden näkökulmasta. Esitän neljä hypoteettista syytä kirkon ja helluntailaisuuden välisten suhteiden paranemiselle ja vertaan niitä kyselytutkimuksessani saamiini vastauksiin.

Ensimmäinen syy on aika. Se on mahdollistanut tunteiden tasaantumisen ja etäännyttämisen aikaisemmista vastakkainasetteluista huolimatta. Aikaan liittyy myös yhteiskunnallinen muutos. Aktiivikristittyjen arviot ja näkemykset yhteiskunnan maallistumisesta ovat merkinneet yhteisiä haasteita, jotka ovat yhdistäneet osapuolia. Toinen syy on kirkon sisälle syntynyt karismaattinen liike sekä niin sanotun yli-vainiolaisuuden aika. Vaikka hurmoksellinen herätys 1970–1980-lukujen vaihteessa herätti myös kritiikkiä, yhdisti se etenkin kirkon karismaattisia ja helluntailaisia heidän kohdatessaan toisensa Niilo Yli-Vainion kokouksissa. Jo aiemmin 1970-luvulla kirkon karismaattiset ja helluntailaiset olivat löytäneet yhdistävän intressin, Pyhän Hengen ja henkilöiden roolin kristinuskossa.⁷ Viimeistään yli-vainiolaisen liikehdinnän myötä helluntaiherätyksestä tuli myös varteenotettava tekijä suomalaisessa uskonnollisuudessa, koska se sai suurta julkisuutta ja vakiintui yli 40 000 kastetun jäsenen yhteisöksi erilaisine organisaatioineen. Kolmanneksi suhteet ovat parantuneet kirkon ja helluntaiherätyksen välisten oppikeskustelujen ansiosta. Neuvotteluissa 1980-luvulla sovittiin useista yhteisistä pelisäännöistä, kuten kaksoisjäsenien hautaamisesta, mikä selkeytti seurakuntien tontti- ja roolijakoa. Vaikka esimerkiksi osapuolten kastenäkemys eroavat edelleen toisistaan, useimmat julkiset kannanotot ja opetukset eivät enää lähde toisen tuomitsemisesta, vaikka pitävätkin omaa kantaa parempana.⁸ Neljänneksi tulevat henkilösuhteet. Uudet työntekijänsukupolvet ovat vapaita luomaan uudenlaisia yhteistyösuhteita. Erityisesti helluntaiherätyksen toisen sukupolven kehitys (eli jäsenten jälkeläisten rooli ja erilaiset asemat) on ollut merkittävä tekijä. Helluntaiherätystä leimasi alussa karismaattinen johtajuus, joka näkyy edelleen ajoittaisena vaikutusvaltaisten puhujien suosiona. Seurakuntien luodessa perinteitään 1960-luvulla patriarkaalinen vanhemmistojohtajuus vahvistui liikkeessä, mikä näkyi myös huomion kiinnittämisenä yhteisöä määrittäviin moraalinormeihin. Parina viimeisenä vuosikymmenenä byrokraattisen johtajuuden lisääntyminen on tarkoittanut myös ennakoitavuutta seurakuntien toiminnassa, mikä on selkeyttänyt helluntailaisten julkisuuskuvaa.⁹

AIEMPI TUTKIMUS AIHEPIIRISTÄ

Aihepiiriä ei ole viime aikoina tutkittu, mutta esitelen joitakin varhaisempia tutkimuksia. Vaikka kirkolliskokouksia varten 1920-luvulta 1950-luvulle saakka tehdyt selvitykset suomalaisesta uskonnollisuudesta eivät aina pyrkineet analysoimaan liikkeiden keskinäisiä välejä, ne valottavat kuitenkin sitä, miten eri kirkkokunnat ja uskonnot nähtiin kirkon sisällä. Erilaiset uskonnolliset ryhmittymät olivat pieniä, minkä vuoksi niitä on käsitelty vain yleisellä tasolla ja hyvin pintapuolisesti. Lisäksi joidenkin kirjoittajien, esimerkiksi Aimo T. Nikolaisen, laati- mat katsaukset ovat luoneet käsitystä eri yhteisöistä, vaikka eivät ole puretuneet niiden välisiin suhteisiin.¹⁰

Tarkimmin luterilaisten ja helluntailaisten suhteita on tutkinut Harri Heino. Kirkon tutkimuskeskus julkaisi vuonna 1982 Heinin laatiman selvityksen kirkon ja sen työntekijöiden suhteista vapaisiin suuntiin, etenkin vapaakirkollisiin ja helluntailaisiin vuosina 1975 ja 1979.¹¹ Tutkimus kertoo myös siitä, miten asenteet ja suhteet ovat muuttuneet. Kirkon tutkimuskeskus on jatkanut kirkon työntekijöille suunnattujen kyselyjen laatimista myöhemminkin. Niissä ei kuitenkaan ole kysytty työntekijöiden suhtautumista eri uskonnollisiin yhteisöihin. Tutkimuskeskus on tehnyt myös kyselytutkimuksia suomalaisten suhtautumisesta eri uskontoihin ja ryhmiin. Viimeisimmät kyselyt osoittavat yleisen suhtautumisen helluntaiseurakuntia kohtaan olevan nykyään kohtuullisen neutraalia, vaikkakin kriittisintä verrattuna muihin vapaisiin suuntiin. Tuloksiin vaikuttavat jossain määrin historiasta periytyvät stereotyyptit; vastaajilla ei välttämättä ole henkilökohtaista kokemusta kyseisistä liikkeistä. Kyselyiden perusteella ei kuitenkaan voi sanoa, kuinka suuri tämän tekijän osuus on.

Helluntaiherätyksen omat historiikit ja elämäkerrat valottavat aihepiiriä jossain määrin. Pääasias- sa ne kuitenkin keskittyvät yhteisön omiin asioihin, ja kirkkoa sekä muita uskonnollisia liikkeitä käsitel- lään lähinnä vain silloin, kun niiden kanssa ajaudu- taan törmäyskurssille. Helluntailaismateriaalista on mahdollista tehdä joitakin huomioita. Esimerkiksi pitkäaikainen helluntailaisvaikuttaja ja saarnaaja

Valtter Luoto kertoo muistelmissaan vuonna 1994, kuinka vapaiden suuntien ottaminen mukaan raamatunkäännöstyöhön vuonna 1974 oli ”jotain aivan uutta” ja suuri haaste sekä henkilökohtaisesti että koko herätysliikkeelle. Osallistuminen raamatun- käännöstyöskentelyyn oli aiemmin vastapuolilla olleiden yksilöiden ja yhteisöjen välillä askel parem- piin suhteisiin, joita oppineuvottelut 1980-luvulla entisestän syvensivät.¹² Historiallisesti tarkasteltuna paikallisten luterilaisten ja helluntaiseurakuntien suhteet toisiinsa ovat olleet riippuvaisia yhteisöjen työntekijöiden asenteista ja henkilösuhteista. Kah- den vahvan persoonan kohtaaminen on yleensä syventänyt erottavia jakolinjoja. Työntekijät ovat myös auktoriteettiasemansa vuoksi avainasemassa yhteisöjen suhteiden muodostumisessa, niin vi- rallisessa yhteistyössä kuin jäsenten mielipiteisiin vaikuttamisessa.

TUTKIMUSASETELMA JA -METODI

Tein helmikuussa 2012 kyselytutkimuksen sekä luterilaisen kirkon että helluntaiseurakuntien työntekijöille heidän suhtautumisestaan toisiin us- kontoihin ja uskonnollisiin yhteisöihin Suomessa. Toteutin tutkimuksen lähettämällä sähköpostin, jossa oli linkki kyselytutkimukseen. Osoitteet sain seurakuntien internetsivuilta sekä vapaiden suun- tien yhteistietokirjasesta *Seurakuntaopas*.¹³ Lähetin

4 Ruohomäki J. 2009, 452–454, 461–467.

5 Ahonen L. 1994, 89–95.

6 Finke & Stark 2005, 160–175; Glock & Stark 1965, 243–246, 255–258; Stark & Bainbridge 1985, 149–167; Swatos 1979.

7 Löytty 2004, 82–83, 99–119.

8 Ahonen R. 1990; Parvio 2008, 52–54; Päätösasiakirja 1989; TKU/A/12/34, 10, 18.

9 Ari Haavio paikallisti jo vuonna 1965 helluntaiherätyk- sessä instituutionalisoitumiskehitystä ja avautumista. Haa- vio 1965. Katso myös Mantsinen 2014.

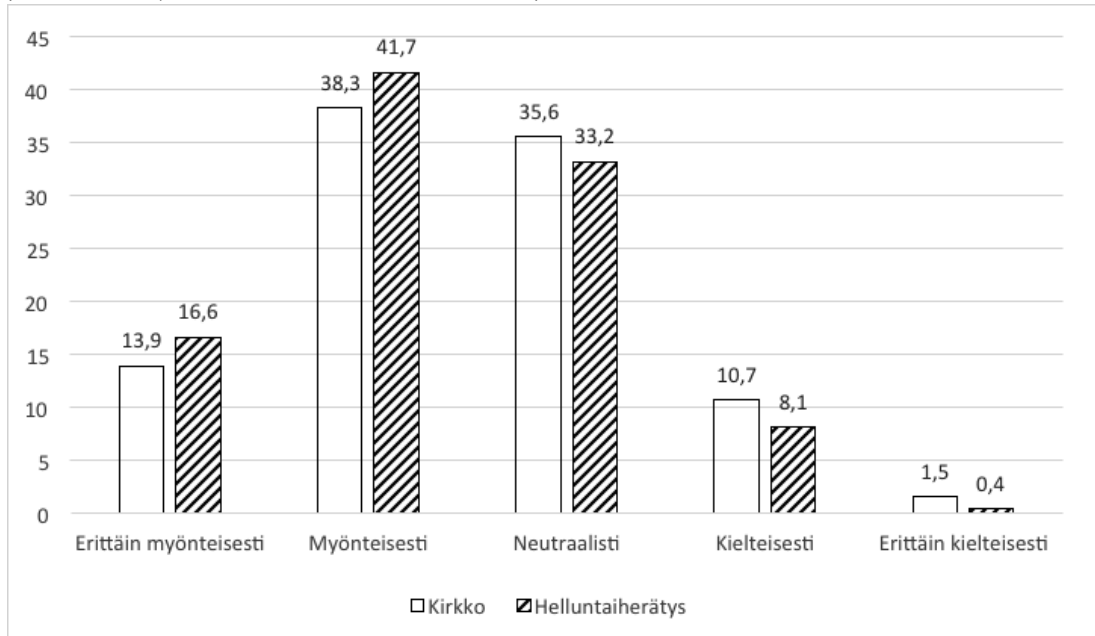
10 Katso esimerkiksi Nikolainen 1960; Haavio 1965; Sihvo & Mäkeläinen & Lindqvist 1973.

11 Heino 1982.

12 Luoto 1994, 108–118. Väitöstutkimustani varten luin yli 20 helluntaisaarnaajan elämäkertaa.

13 Kysely lähetettiin kaikille seurakuntatyössä tai muussa hengellisessä työssä mukana oleville työntekijöille ja vas- tuuhenkilöille sen mukaan, miten tietoa on saatu inter- netsivuilta ja yhteystieto-oppaasta.

Kuvio 1. Kirkon ja helluntaiseurakuntien työntekijöiden suhtautuminen toistensa yhteisöihin – prosenttia yhteisön vastaajista (Kirkko N=1121; Helluntaiherätys N=271).

kyselyn 5004 kirkon työntekijälle ja 1034 helluntaiseurakuntien työntekijälle tai vastuuhenkilölle. Lomakkeessa kysyin taustakysymyksinä sukupuolta, ikää, ammattinimikettä, herätysliiketaustaa, työntekijäuran pituutta, maakuntaa sekä paikkakunnan ja seurakunnan kokoa. Keskeiset kysymykset kartoittivat (a) subjektiivista suhtautumista toisiin uskonnollisiin yhteisöihin asteikolla 1–5 sekä yhteistyötä ja henkilökohtaista kontaktia näihin yhteisöihin, ja (b) avoimien vastausten avulla mielipidettä suhteista ja suhteiden kehittymisestä. Kirkon työntekijöistä kyselyyn vastasi 1125 ja helluntaiseurakunnan vastaajista 272 henkilöä. Vastaajista kirkon papistoon kuuluvia oli 453 ja helluntaiseurakuntien vastaavaa henkilöstöä 114. Vuonna 2012 Suomessa oli 449 evankelis-luterilaista ja 237 helluntaiseurakuntaa. Näiden lukujen valossa kyselyn vastaukset ovat luotettavia ja antavat hyvän yleiskuvan tilanteesta. Yleistasolla vastausmäärät varmistavat hyvän pohjan luotettavien analyysien ja johtopäätösten teke-

miseen koko Suomessa. Alueellisiin ja yksityiskohdaisiin yleistyksiin ei aina päästä, koska etenkin helluntailaisvastaajien ryhmät jäävät joskus pieniksi.¹⁴

TULOKSET: SUHTAUTUMINEN TOISIIN NEUTRAALIA TAI ENTISTÄ POSITIIVISEMPAA

Kyselytutkimukseni mukaan kirkon ja helluntailaisyöntekijöiden ja vastuuhenkilöiden asenteet toistensa yhteisöjä kohtaan ovat keskimäärin varovaisen positiivisia (Kuvio 1). Asteikolla yhdestä viiteen (jossa 1 on myönteinen, 3 neutraali ja 5 kriittinen vaihtoehto) helluntailaisyöntekijöiden yleinen suhtautuminen kirkkoon on aavistuksen myönteisempää (2,34, N=271, keskihajonta .862) kuin kirkon työntekijöiden suhtautuminen helluntaiseurakuntiin (2,47, N=1125, keskihajonta .913). Pääosin kirkon ja helluntaiherätyksen vastuuhenkilöt suhtautuvat toistensa yhteisöihin positiivisesti tai neutraalisti. Molemmista ryhmissä noin joka kym-

Kirkon toimi/tehtävä	Keskiarvo	n	n	Keskiarvo	Helluntaiseurakunnan toimi/tehtävä
Kirkkoherra/tuomiorovasti	2,43	118	56	2,38	Pastorit/srk-johtajat
Kappalaiset/papit/pastorit	2,50	335	34	2,65	Saarnaajat/evangelistat
Kanttorit	2,71	112	10	2,10	Lähetysaarnaajat
Diakonit	2,28	249	31	2,03	Lapsi- ja nuorisotyöntekijät
Nuorisotyö	2,52	172	38	2,21	Muu seurakuntatyö
Lapsityö	2,55	83	84	2,37	Vanhimmisto ja hallitus
Muu seurakuntatyö	2,45	56	5	2,40	Yhdistysten työntekijät
Yhteensä	2,47	1125	258	2,33	Yhteensä

Taulukko 2. Työntekijöiden suhtautuminen työaloittain.

menes ilmoitti suhtautuvansa kriittisesti (12,1 % / 8,5 %) toiseen osapuoleen, kolmasosa vastaajista suhtautui neutraalisti (35,6 % / 33,2 %) ja hieman yli puolet myönteisesti (52,2 % / 58,3 %).

Toimenkuviin luokiteltuna kaikki työntekijäryhmät suhtautuivat keskimäärin positiivisesti toiseen osapuoleen. Ryhmien väliset erot olivat kirkon työntekijöillä tilastollisesti merkitseviä ($F_{6,1114} = 3,56, p < .01$), mutta helluntaiseurakuntien työntekijöillä eivät ($F_{6,251} = 1,75, p > .1$), sillä heidän kohdallaan ryhmäkoot jäivät pieniksi. Kirkon työntekijöistä myönteisimmin helluntailaisiin suhtautuivat diakonit (2,28, N=249) ja varovaisimmin kanttorit (2,71, N=112). Helluntailaisista kirkkoon suhtautuivat kyselyn pohjalta myönteisimmin lapsi- ja nuorisotyöntekijät (2,03, N=31) ja varauksellisimmin evangelistat ja saarnaajanimikkeen alla työskentelevät (2,65, N=34). (Taulukko 2.)

Maakuntaakohtaisessa, kaupunki- tai seurakuntakokoihin perustuvissa vertailuissa ryhmien väliset vaihtelut eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Kaikissa maakunnissa keskiarvo on silti positiivinen. Yleishuomiona sanottakoon, että kirkon työntekijöistä positiivisimmat keskiarvot löytyivät Pohjois-Karjalasta, Kymenlaaksosta, Päijät-Hämeestä ja Lapista, helluntailaisilla Uudeltamaalta ja Pohjois-Savosta. Helluntailaisista vastaajista mainittakoon vielä, että suurimmissa kaupungeissa (yli 100 000) ja keskisuurissa seurakunnissa työntekijät suhtautui-

vat kirkkoon useimmiten positiivisimmin.¹⁵ Sukupuolen mukainen vaihtelukaan ei ollut tilastollisesti merkitsevää.¹⁶

Sen sijaan helluntaiseurakuntien työntekijöiden asenne kirkkoon korreloi merkitsevästi vastaajan iän kanssa ($r = .21, p < 0.01^{17}$) – nuoremmilla asenne oli positiivisempi kuin vanhemmilla. Kirkon työntekijöiden asenteissa helluntaiseurakuntiin iällä ei ollut merkitsevää yhteisvaihtelua. Ikäluokittain¹⁸ tarkasteltuna kirkon työntekijöistä kriittisimpiä ovat

-
- 14 Kyselytutkimus on osa väitöskirjaani, jossa keskityn siihen, miten helluntailaisuuden sosiaalinen status on muuttunut ja mitä tämä kertoo mahdollisesta sosiaalisesta kustannuksesta ja riskistä sekä mikä helluntailaisuuden julkisuuskuvaan ja mahdolliseen stigmaan liittyy, kun yksilö hakeutuu erilaisiin sosiaalisiin asemiin.
- 15 Yli 100 000 asukkaan kaupungeissa vastausten keskiarvo oli 2,21 (n=52) ja alle 5000 asukkaan paikkakunnilla 2,51 (n=47). Jäsenmäärältään 251–500 jäsenen seurakunnissa keskiarvo oli 2,10 (n=48) ja alle 100 jäsenen seurakunnissa 2,43 (n=90). Vaihtelu ei kuitenkaan ollut lineaarista eivätkä erot olleet tilastollisesti merkitseviä. Kirkon työntekijöillä kaupunkikokoperusteinen vaihtelu oli vielä vähäisempää (välillä 2,44–2,53).
- 16 Kirkon työntekijöillä: miehet 2,49, n=440; naiset 2,46, n=685. Helluntaiseurakuntien työntekijöillä: miehet 2,39, n=190; naiset 2,21, n=81).
- 17 Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin.
- 18 Ikäryhmät: alle 26 v., 26–30 v., 31–35 v., 36–40 v., 41–45 v., 46–50 v., 51–55 v., 56–60 v., 61–65 v., yli 65 v.

Taulukko 3. Kirkon työntekijöiden suhtautuminen helluntaiseurakuntiin herätysliikkeen mukaan.

Herätysliikkeen jäsenyys	Keskiarvo	n
Ei minkään liikkeen aktiivi	2,48	692
Rukoilevaisuus	2,33	3
Herännäisyys	2,66	105
Evankelisuus	2,59	37
Lestadiolaisuus	2,83	30
Suomen raamattuopisto	2,33	18
Kansan Raamattuseura	1,72	29
Kansanlähetys	2,11	38
Hengen uudistus kirkossamme	1,27	11
Muu herätysliike tms.	2,29	21

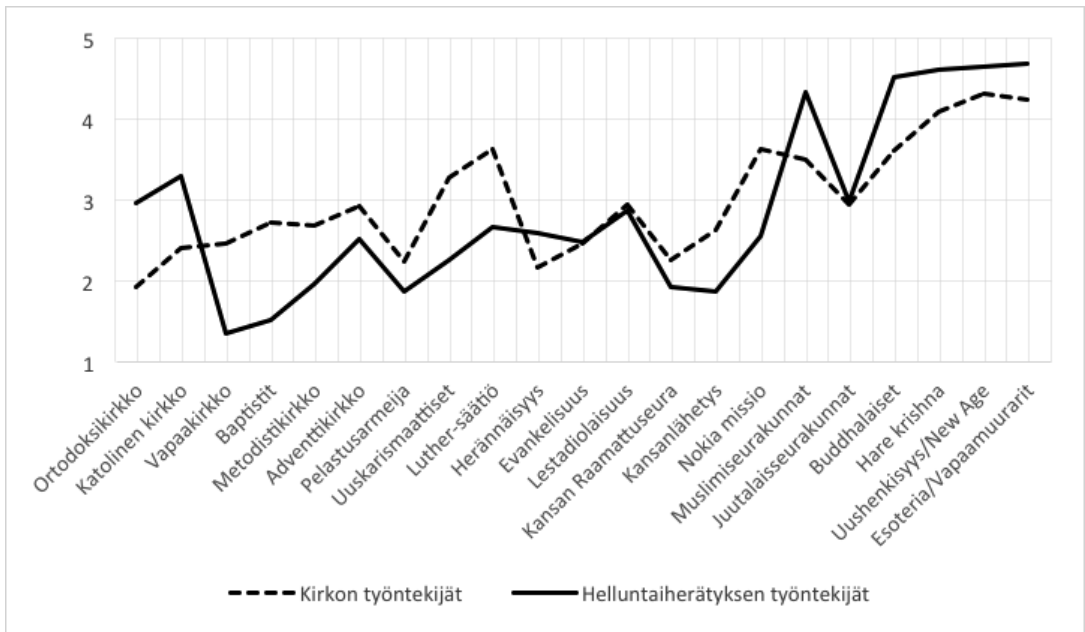
kyselyn mukaan 26–35-vuotiaat (2,6), mutta erot muiden ikäluokkien välillä eivät ole suuria, eivätkä tilastollisesti merkitseviä (vaihtelu muissa ryhmissä välillä 2,24–2,48). Helluntaistaistyöntekijöiden asenteet kirkkoa kohtaan eroavat alle 45-vuotiaiden ikäryhmien (1,92–2,21) ja yli 45-vuotiaiden (2,42–2,50) välillä. Henkilökohtainen kontakti on merkittävä tekijä kirkon työntekijöiden keskuudessa ($r = .2$, $p < .01$). Työntekijöistä ne, joilla oli kontakti helluntaiseurakunnan edustajaan, suhtautuivat positiivisemmin (2,40, $n=1003$) kuin ne, joilla kontaktia ei ollut (3,01, $n=117$). Helluntailaisista vastaajista vain 2,2 prosenttia ilmoitti, ettei heillä ole henkilökohtaista kontaktia kirkon edustajaan, minkä vuoksi tilastollista vertailua ei voi tehdä. Yleensä työntekijöitä voi pitää hyvin verkostoituneina keskenään, ainakin jos mittarina on edes yksi henkilökohtainen kontakti. Kirkon työntekijöistäkin noin 90 prosenttia ilmoitti olleensa henkilökohtaisesti tekemisissä helluntaiseurakunnan edustajan kanssa.

Virallisesta yhteistyöstä kertoo parhaiten seurakuntien johtajien arviointi yhteistyön tiheydestä. Kirkkoherroista ($N=118$) 39 prosenttia vastasi, että yhteisöjen välillä tehdään yhteistyötä hyvin usein tai toistuvasti. Lisäksi 30,5 prosentin mukaan yhteistyötä tehdään satunnaisesti, 17,8 prosentin mielestä hyvin harvoin ja 12,7 prosentin mukaan yhteistyötä

ei tehdä koskaan. Helluntaiseurakuntien kohdalla tilasto ei kerro yhtä yleistettävästi seurakuntien yhteistyöstä, koska kirkkoherraa vastaavaa ammatiasemaa ei niissä ole.¹⁹ Keräsin seurakunnan johtajien, pastorien, saarnaajien ja vanhemmiston puheenjohtajien vastaukset yhdeksi ryhmäksi ($N=92$). Tässä ryhmässä 61,7 prosenttia vastasi seurakuntansa tekevän paikallisen evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa yhteistyötä hyvin usein tai toistuvasti ja vain 3,7 prosenttia vastasi, ettei yhteistyötä tehdä koskaan.

Kirkon työntekijöiden herätysliiketausta selitti suhtautumisen vaihtelua hyvin ($F_{9,970} = 6,36$, $p < .01$). Yli puolet vastaajista ei kuitenkaan ollut minkään herätysliikkeen jäsen ja heidän suhtautumisensa keskiarvo noudatti suunnilleen koko otoksen keskiarvoa. Varauksellisimpia olivat ne vastaajat, jotka olivat aktiivisia herännäisyydessä, evankelisuudessa ja lestadiolaisuudessa. Yksityiskohtaisempi tarkastelu esimerkiksi lestadiolaisten ryhmien välillä ei ollut mahdollista, koska ryhmät jäivät herännäisyyttä lukuun ottamatta pieniksi. (Taulukko 3.) Positiivisimmin helluntailaisiin suhtautuivat Hengen uudistus kirkossamme -yhteisössä toimivat sekä Kansan Raamattuseuran aktiivit. Yleisesti voi sanoa, että kaupunkiin ja etenkin suurimpiin kaupunkiin keskittyvät herä-

Kuvio 4. Vastaajien suhtautuminen muihin uskonnollisiin yhteisöihin – keskiarvot (1=erittäin myönteisesti, 5=erittäin kielteisesti).

työliikkeet ja uskonnolliset yhteisöt ovat enemmän tekemisissä ja yhteistyössä helluntailaisten kanssa kuin maaseudulla vaikuttavat. Lisäksi monin paikoin yhtenevät uskonnonharjoittamisen motiivit ja intressit yhdistävät uudempia kristillisiä liikkeitä perinteisempiä herätysliikkeitä enemmän.

Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vastaajat suhtautuivat toisiin kristillisiin yhteisöihin positiivisesti. Luterilaiset vastaajat olivat varauksellisimpia, silloista Nokia missiota ja Luther-säätiötä kohtaan. Helluntailaiset suhtautuivat varauksellisesti katolilaisia kohtaan. (Kuvio 4.) Koko otoksen tasolla varianssianalyysi osoitti, että suhtautuminen toiseen osapuoleen oli vahvasti yhteydessä siihen, miten vastaajat suhtautuivat ylipäätään toisiin uskontoihin ja ryhmiin, niin kirkon ($F_{88,962} = 41,88$, $p < .01$) kuin helluntaiherätyksen ($F_{73,175} = 4,2$, $p < .01$) työntekijöiden vastauksissa. Esimerkiksi kirkon työntekijöiden suhtautuminen helluntaiseurakuntaan korreloi erittäin vahvasti vapaakirkkoon ($r =$

$.848$, $p < .01$) ja evankelisuuteen ($r = .428$, $p < .01$) suhtautumisen kanssa. Vastaavasti helluntaiseurakuntien työntekijöiden suhtautuminen kirkkoon korreloi hyvin vahvasti ortodoksisirkkoon ($r = .610$, $p < .01$) ja Kansanlähetykseen ($r = .487$, $p < .01$) suhtautumisen kanssa. Vastaukset korreloivat positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi helluntailaisilla myös muslimiseurakuntiin ($r = .175$, $p < 0.01$) ja luterilaisilla juutalaisseurakuntiin ($r = .171$, $p < 0.01$) suhtautumisen kanssa.

Hahmotin työntekijöiden suhtautumista myös kyselylomakkeessa annetuilla assosiativisilla sanoilla kysymällä, kuvaako jokin mainituista sanoista

19 Helluntaiseurakuntaa johtava työntekijä voi karttaa johtaja- tai pastori-nimikettä, eikä kaikissa seurakunnissa ole palkattua työntekijää, jolloin seurakuntaa johtaa virallisesti vanhemmiston puheenjohtaja.

Taulukko 5. Vastaajien yleisimmin valitsemat sanat, jotka heidän mielestään kuvaavat toista osapuolta.

Helluntaiherätyksen työntekijät		Kirkon työntekijät	
sana	% vastaajista	% vastaajista	sana
liberaali	70,1	70,1	raamattu-uskollinen
kriisissä	67,5	69,5	kristillinen
kankea	52,8	55,4	ystävällinen
byrokraattinen	52,4	49	konservatiivi
kristillinen	48,7	41,3	yhteistyökykyinen
suvaitsevainen	44,6	35,8	ystävä
traditionaalinen	38	35,7	fundamentalisti
yhteistyökykyinen	36,5	29,3	avoin
etäinen	31,4	27,7	yhteistyötoveri
ystävä	26,9	27,3	traditionaalinen

vastaajan mielestä toista osapuolta. (Taulukko 5.) Listasin joitakin oletettuja ja aiemmin käytettyjä sanoja, joita osapuolet mahdollisesti käyttävät tai ovat toisiinsa liittäneet. Kysymys paljasti etenkin helluntailaisten kulttuuriperinteen vahvuuden, perinteisten diskurssien säilyvyyden. Helluntailaisista vastaajista yli puolet liittivät kirkkoon sanat liberaali, kriisissä, kankea ja byrokraattinen. Enemmän kuin joka kolmas vastaaja liitti kirkkoon sanat kristillinen, suvaitsevainen, traditionaalinen ja yhteistyökykyinen. Kirkon työntekijöistä yli puolet liittivät helluntailaisiin sanat raamattu-uskollinen, kristillinen ja ystävällinen. Enemmän kuin joka kolmas heistä liitti helluntailaisiin sanat konservatiivi, yhteistyökykyinen, ystävä ja fundamentalisti.²⁰ Huomionarvoista on myös se, että vain harvat assosioivat kyselyssä toista osapuolta historiallisten jakolinjojen mukaan viholliseksi (1,1 % helluntailaisista ja 0,6 % luterilaisista) tai harhaoppiseksi (16,6 % helluntailaisista ja 6 % luterilaisista).

Vastanneista kirkon työntekijöistä yli puolet (56,3 %) arvioi suhteiden muuttuneen myönteisesti oman työuransa aikana. Mitä pidempi työura vastaajalla oli takana, sitä enemmän ja myönteisemmin he arvioivat suhteiden muuttumista. Niistä, joilla oli kokemusta 1980-luvun alusta ja ajalta sitä ennen – siis yli 30 vuoden työura – 10,5 prosenttia arvioi välien kehittyneen erittäin myönteisesti ja 65 pro-

senttia lähinnä myönteisesti. Huomioitava on myös niiden osuus, joiden mielestä suhde ei ole muuttunut (28,1 % kaikki, 17,7 % yli 30 vuoden työura). Negatiivinen kehitys sai molemmissa vastaajaryhmissä vain hajaääniä (kirkon työntekijät 2,5 %, helluntailaiset 3,3 %).

Helluntailaisten työuran pituuden ja muutosarvion välillä oli samansuuntainen merkitsevä korrelaatio ($r = .35$, $p < .01$) kuin kirkon työntekijöiden vastauksissa ($r = .27$, $p < .01$). Helluntailaisista vastaajista yli 20 vuotta johtotehtävissä toimineista valtaosa (92,5 %, $n=80$) arvioi suhteiden muuttuneen myönteisesti ja yli kymmenesosa (12,5 %) erittäin myönteisesti. Kaikista helluntailaisvastaajista lähes kolme neljäsosaa (70,2 %, $n=181$) arvioi välien kehittyneen myönteisesti oman työuransa aikana.²¹

KOHTI MOLEMMINPUOLISTA TUNNUSTAMISTA

Heinon tutkimuksen mukaan vuonna 1979 – keskellä yli-vainiolaisuuden uskonnollista liikehdintää – luterilaisten ja helluntailaisten yhteistoiminta oli lisääntymässä, mutta silti vielä paikoin ongelmallista. Neljässä vuodessa (1975–1979) yhteistoiminta oli lisääntynyt puolella. Myönteistä yhteistoimintaa oli enemmän kaupunkiseurakunnissa (17 %) kuin maaseutuseurakunnissa (8 %). Kirkkoherrojen näkemyksen mukaan eniten ongelmia luterilaisten ja

helluntailaisten välillä oli Pohjois- ja Väli-Suomen alueilla (Lapua 31 % kirkkoherroista, Oulu 26 %, Kuopio 23 %). Kaikista kirkon työntekijöistä helluntailiikkeeseen suhtautui varsin tai pääosin myönteisesti kaksi kolmasosaa (68 %) ja pääosin kielteisesti lähes kolmasosa (29 %). Kriittisimpiä olivat kirkkoherrat (43 % suhde pääosin kielteinen) ja neutraalimpia tai myönteisimpiä nuorisonohjaajat (16 % suhde pääosin kielteinen).²²

Vertailtaessa oman kyselyni tuloksia näihin Heinon tutkimustuloksiin kirkon työntekijöiden kriittinen suhtautuminen helluntailaisiin on selkeästi vähentynyt. Vuonna 2012 kielteisesti tai erittäin kielteisesti helluntailaisiin suhtautui 12,2 prosenttia, kun vuonna 1979 pääosin kielteisesti suhtautui 29 prosenttia. Tuoreen tilaston valossa suhteet näyttävät olevan varovaisen positiivisia, suurelta osin neutraaleja. Kielteisesti suhtautuvistakin vain 1,5 prosenttia suhtautui helluntailaisiin erittäin kielteisesti. Muutos on ollut erittäin suuri kirkkoherrojen kohdalla. Kun vuonna 1979 helluntailaisuuteen suhtautui pääosin kielteisesti 43 prosenttia, vuonna 2012 näin vastasi vain 9,3 prosenttia (N=118), eikä kukaan vastanneista kirkkoherroista valinnut vaihtoehtoa ”erittäin kielteisesti”.²³

Herätysliiketausta vaikutti samansuuntaisesti niin Heinon kuin omassa tutkimuksessani. Kriittisimmiksi molemmissa tutkimuksissa osoittautuivat lestadiolaiset vastaajat ja myönteisimmiksi Kansan Raamattuseuran sekä karismaattisten ryhmien aktiivit. Kaikissa ryhmissä suhtautuminen oli kuitenkin muuttunut myönteiseen suuntaan. Suurin muutos on vastaajajoukon perusteella tapahtunut lestadiolaisten työntekijöiden kohdalla. Kun Heinon tutkimuksessa 75–80 prosenttia vastaajista ilmoitti suhtautuvansa helluntailaisiin pääosin kielteisesti, omassa kyselyssäni vain 20 prosenttia vastasi samoin.²⁴

Kysyin vastaajilta arviota suhteiden laadusta sekä niiden parantumisen muutoksista ja syistä. Vastaajat mainitsivat yhdeksi yhteisöjen suhteiden parantumisen syyksi molempien osapuolten muuttumisen. Vaikka kirkon työntekijät mainitsivat useammin helluntaiherätyksen muuttuneen, muutamat tulkitsivat myös kirkon työntekijöiden asenteen muuttuneen yhteistyötä edistävämmäksi.

Arvioisin, että osa kirkosta on ymmärtänyt sen, miten tärkeää on olla yhteisessä rintamassa. Yhtenäisyyden puolesta on rukoiltu, mikä sekin on vaikuttanut. Ehkä myös kokemukset yhteisistä projekteista (esim. Kristus-päivä) edesauttivat. Sekä kirkko että helluntaiskr:t ovat ottaneet askeleita lähemmäs eikä ole odotettu vain toisen vastautuloa. (Luterilainen pastori, 49 v.)²⁵

Tässä perustelussa korostettiin kristittyjen yhteyden tärkeyttä. Yhteiset motiivit toteuttaa esimerkiksi rakkauden kaksoiskäskyä ovat lähentäneet seurakuntia monilla paikkakunnilla. Tämän toteutumiseksi molempien osapuolten on ensin täytynyt tunnustaa toisensa kristilliseksi yhteisöksi. Useimmilla paikkakunnilla näin on tapahtunut, mutta paikotellen opilliset erot voivat edelleen olla yhteistyön esteenä.²⁶

Helluntaiseurakuntien ja helluntaiherätyksen vakiintuminen ja järjestäytyminen ovat useamman kirkon työntekijän mielestä selkeyttäneet yhteistyötä. Toisaalta helluntailaistoimijoiden kirjavuus saattaa edelleen vaikeuttaa yhteistyökuvioita.

20 Liberaali-termillä on helluntailaisuudessa käytännössä aina negatiivinen merkitys. Vähintään 15 prosenttia helluntailaisista vastaajista liitti kirkkoon myös sanat etäinen, ystävä, konservatiivinen, avoin, vanhoillinen ja neutraali. Vastaavasti luterilaisissa vastauksissa helluntailaisia kohtaan kannatusta saivat sanat avoin, yhteistyötoveri, traditionaalinen, itsevarma, sulkeutunut, innovatiivinen, tavallinen, sovinnollinen.

21 Osa helluntailaisista vastaajista jätti vastaamatta työuran pituutta koskevaan kysymykseen, koska se ei ole helluntaiseurakunnissa yhtä täsmällisesti määriteltävissä kuin kirkossa. Perinteisesti työntekijäksi on siunattu valtakunnallisilla työntekijäpäivillä, mutta tämä käytäntö on jossain määrin menettänyt suosiotaan, eivätkä kaikki vastaajatkaan välttämättä tunnusta tämän menettelytavan merkitystä. Joissain työtehtävissä tehtävään siunaamista ei välttämättä ole, vaan henkilö on voinut tehdä helluntaiherätyksen piirissä työtä vuosia ennen kuin hänet on virallisesti nimitetty vastuulliseen työhön.

22 Heino 1982, 38–43.

23 Heino 1982, 43.

24 Heino 1982, 45. Lestadiolaisten ryhmien välisiä vaihteluita ei otoksista voida määritellä; esimerkiksi Heinon kyselyyn vastasi vain viisi vanhoillislestadiolaista työntekijää.

25 TKU/O/13/4/845.

26 Vertaa esimerkiksi Parvio 2008, 54.

Olen saanut kuulla, että ns. laitoskirkkojen edustajat (luteril., katol., ort.) eivät ole kristittyjä. Ja tämä tapahtui vielä tilaisuudessa, jota mainostettiin yhteiskristilliseksi. (Kirkkoherra, 57 v.)²⁷

Vastaajien valitsemat, mielestään toista kuvaavat, assosiatiiiviset sanat osoittavat, kuinka vahvasti vanhat diskurssit pitävät helluntaierätyksessä pintansa. Helluntailaiset käyttävät myös tuomitsevia termejä, kuten harhaoppinen, herkemmin kuin kirkon työntekijät. Helluntailaisten kieli ylläpitää vanhaa helluntailaista näkemystä kirkosta ensisijaisesti instituutiona, laitospaisena koneistona. Uudet mielikuvat yhteistyötahosta ja kristillisestä yhteisöstä ovat jo useiden työntekijöiden hyväksymiä, mutta vanhat mielikuvat pysyvät silti vahvoina. Kirkon työntekijöiden mielikuvat hahmottavat helluntailaisia julistuskeskeisyyden kautta, omien periaatteidensa yhteisönä. Tuloksia voi tulkita myös siten, että helluntailaisten periaatteellinen näkemys kirkosta ei estä käytännön suvaitsevaisuutta sopivissa rajoissa.

Myös sanat, joita jotkut kirkon työntekijät vastauksissaan liittävät helluntaiseurakuntiin, kuten maltillistuminen, byrokratisoituminen ja tasaantuminen, kielivät havaitusta institutionalisoitumisesta helluntaierätyksessä. Yleisesti ottaen luterilaiset vastaajat näkivät tämän positiivisena suhteiden parantumisena. Yleistyksenä voitaneen sanoa, että tasaantuminen on vastaajien mukaan myönteistä, kun se kohdistuu ensi sijassa organisaatioon, julkisuuskuvaan ja suhteiden luomiseen ulospäin. Helluntaiseurakuntien maltillistumisen lisäksi mielikuviin ja yhteistyöhaluihin on vaikuttanut etenkin isommilla paikkakunnilla uusien liikkeiden ilmaantuminen. Opillisesti ja kulttuurisesti vieraampien yhteisöjen saapuminen korostaa luterilaisten ja helluntailaisten seurakuntien jaettua kulttuuripohjaa sekä yhteisiä intressejä. Yksi luterilainen pastori totesi, että ”äärikarismaattiset liikkeet saavat helluntaiseurakunnan näyttämään varsin maltilliselta kumppanilta.”²⁸

Molemmat osapuolet tunnistivat helluntailaisten kirkkokritiikin vähentyneen vuosien aikana. Samaan aikaan etenkin luterilaiset vastaajat huomauttivat, että nykyään kirkon sisäinen kritiikki on suurempaa kuin ulkopuolelta, toisista uskonnollisista liikkeistä tuleva. Vaikka naispappeus- ja

homoliittokysymysten kaltaiset kiistanaiheet eivät ole lähentäneet kirkkoa ja helluntailiikettä toisiinsa, niillä on ollut vaikutusta esimerkiksi siten, että konservatiivisimmat kristityt ovat löytäneet samanmiehisiä herätysliikkeistä ja vapaista suunnista.²⁹

Yhteistyötä on lisännyt myös halu korostaa yhdistäviä tekijöitä erottavien sijaan. Merkittävä vaikutus on pelastusopillisen näkemyksen avartuminen, jolloin kristillisen pelastuksen ulottuminen erilaisien yhteisöjen jäseniin on ollut helpompi hyväksyä. Yksi helluntaiseurakunnan pastori vastasi, että ”molemmat ovat alkaneet hyväksyä, että toisestakin seurakunnassa on uskossa olevia ja pelastuvia jäseniä.”³⁰ Oppisisältöjä enemmän on kuitenkin muuttunut näkemys ja mielikuva toisen osapuolen arvoista ja opeista. Karismaattisuuden lisääntyminen helluntaiseurakuntien ulkopuolella on useiden mielestä yhdistänyt liikkeitä, kun eri kirkkojen toimijat ovat huomanneet olevansa jossain määrin samankaltaisia. Kirkon työntekijöistä muutama myös tunnusti, että helluntailainen uskonnollisuuden muoto on eniten leviävä kristinuskon muoto maailmassa, mikä vuoksi siihen ei suhtauduta enää kuin pieneen sivujuonteeseen tai ohimenevään trendiin.

Etenkin aiempina vuosina välejä on hiertänyt ”jäsenien kalastelu”, vastaajien ilmaisua käyttäakseni. Tästä on syytetty etenkin helluntailaisia, jotka ovat pyrkineet evankelioimaan kaikkia sitoutuneisuudesta riippumatta. Varsinkin aktiivijäsenten houkuttelu toiseen kirkkoon on huonontanut liikkeiden välejä. Toisaalta viimeisinä vuosikymmeninä liikettä on ollut jossain määrin molempiin suuntiin, kun jotkut helluntailaistauksiset ovat liittyneet kirkkoon, jopa vihitty papeiksi. Yksilöiden liikkuvuuden lisääntyminen on silti lähentänyt yhteisöjä käytännön tasolla. Vaikka jotkut kirkon herätysliikeaktiiveista suhtautuvat yhteistyöhön kriittisesti, etenkin diakonia-, nuoriso- ja lapsityössä jatkuva tai satunnainen yhteistyö on monilla paikkakunnilla luonnollista. Kritiikkiä voi tosin tulla ylemmältä tasolta. Yksi vastaaja totesi, että ”piispantarkastuksessa annettiin ohjeistusta, että ”antaa lasten ja nuorten kasvaa omissa seurakunnissaan”.”³¹ Vaikka tämänkaltainen ohjeistus on tarkoitettu rakentamaan omaa luterilaista identiteettiä, se asettaa esteitä yhteistyölle ja toiminnan kehittämiseksi. Kyselyn

perusteella vastaajat ovat erityisesti huolissaan siitä, jos jäsenten liikkuvuus kohdistuu yksilöihin, joiden kasvamisen ja seurakuntaan kiinnittymisen eteen on tehty paljon työtä.

Henkilökohtaiset kokemukset ja suhteet ovat yhteistyön luomisessa avainasemassa. Joillakin paikkakunnilla oikean opin ja uskontokunnan määrittely voi henkilöityä tiettyyn työntekijään. Usein tämän avainhenkilön vastustus estää kaiken yhteistyön, mutta joissakin tapauksissa aktiivijäsenten yhteistoiminta on silti voinut jatkua.

Luterilainen kirkkoherra on erittäin helluntaivastainen ja lestadiolaisille olemme vääraoppisia, joskin heidän asenteensa on paljon pehmennyt viime vuosina. Henkilökohtaisella tasolla olemme puheväleissä. (Helluntaiseurakunnan hallituksen puheenjohtaja, 65 v.)³²

Helluntaiseurakunnan uusi puhuja kielsi yhteistyön, mutta aktiivijäsenet jatkoivat siitä huolimatta. (Kirkon nuorisotyöntekijä, 48 v.)³³

Kirkkoherran tai helluntaiseurakunnan johtajan vaihtuminen voi muuttaa paikallisseurakuntien välit täysin päinvastaiseksi. Malliesimerkkinä toimii Laitilan seurakuntien välinen suhde. Laitilan helluntaiseurakunnan alkuvaiheissa sekä helluntailaisten johtaja että luterilaisen seurakunnan kirkkoherra tuomitsivat toistensa toiminnan täysin. Kun Laitilassa vuonna 1966 järjestettiin helluntailaisten Varsinais-Suomen maakuntajuhlat, kirkkoherra varoitti ja käytännössä kielsi paikkakunnan lehdessä ihmisiä osallistumasta vaarallisina pitämiinsä kokouksiin. Kyseisten henkilöiden väistyttyä johtopaikoilta seurakuntien suhteet ovat normalisoituneet ja 2000-luvulla ne ovat uuden kirkkoherran ja helluntaiseurakunnan vastuuhenkilön ansiosta asialliset.³⁴

Kyselyni perusteella paikkakuntien ja seurakuntien koko ei noussut johdonmukaiseksi selittäväksi tekijäksi yhteistyölle. Vastaajat eivät nostaneet sitä esille vapaassakaan vastauksissa. Varovaisen arvion mukaan säännöllinen yhteistoiminta on todennäköisintä keskisuurissa kaupungeissa (10 000–100 000 asukasta). Tätä voi selittää toisaalta se, että joillakin pienillä paikkakunnilla perinteiset reviiirajat ovat pysyvempiä, toisaalta se, että isommilla paikkakun-

nilla oma toiminta on monimuotoista ja aikaavievää, jolloin yhteistyöhön ei välttämättä ryhdytä. Uudet sukupolvet ja uusien kokemusten pohjalte syntyneet suhteet voivat kuitenkin muuttaa paikallisseurakuntien keskinäisiä välejä. Nuoremmat helluntailaiset eivät yleensä jaa vanhempien ikäryhmien kokemuksia vähemmistöuskonnon syrjinnästä. Useimmat kyselyyn vastanneet mainitsivat myös henkilövaihdoksen merkittävänä suhteiden muuttajana.

Tilanne riippuu täysin kirkkoherrojen/luottamushenkilöiden ja paikallisen helluntaiseurakunnan saarnaajan/vanhimmiston asenteista. Joillakin paikkakunnilla yhteistyö on sujunut ennen ja sujuu nyt, joillakin ei ole sujunut eikä suju vielä. Viranhaltijavaihdokset ovat kokemukseni mukaan suurin selittävä tekijä miettiessäni tuntemiani seurakuntia ja niiden yhteistyökuvioita. (Kirkon diakoni, 47 v.)³⁵

Yhteiset toiminnot ja uskonnolliset trendit, kuten rukousyhteys, naistenillat tai healing rooms, voivat myös lähentää seurakuntia. Yleisimmät yhteiset toimintamuodot ovat rukousiltoja sekä vuosittaisia konsertteja tai vastaavia ekumeenisiksi tai yhteiskristillisiksi nimitettyjä tilaisuuksia. Näiden lisäksi usealla paikkakunnalla järjestetään diakoniaan liittyvää yhteistoimintaa, kuten ruokajakelua. Ne luterilaiset seurakunnat, joilla on yleensäkin eniten ekumeenista toimintaa ja yhteistyötä, tekevät yleensä myös eniten yhteistyötä helluntailaisten kanssa, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Tämä huomio positiivisen suhtautumisen ja avoimuuden kumuloitumisesta on yhteneväinen kyselyn suhtautumista koskevien ja avointen vastausten välillä. Yhteistyö muotoutuu useiden vastaajien mukaan

27 TKU/O/13/4/477.

28 TKU/O/13/4/98.

29 Vertaa Salomäki 2010, 75–97.

30 TKU/O/13/3/15.

31 TKU/O/13/4/789

32 TKU/O/13/3/139.

33 TKU/O/13/4/652.

34 Mantsinen 2014.

35 TKU/O/13/4/822.

”samanhenkisten” toiminnaksi. Tällöin se ei saavuta kaikkia, vaan tuo yhteen molemmista ryhmistä ne, jotka jakavat samoja intressejä. Näitä ovat karismaattisen toiminnan lisäksi esimerkiksi Israel-teen ympärillä tapahtuva työ, sosiaalinen työ sekä nuorille ja lapsille järjestetyt tapahtumat. Tällainen yhteistyö on niin sanottua ruohonjuuritason toimintaa, eikä varsinaisesti kuvaa ekumeenista läheisyyttä. Instituutioiden tasolla opilliset ja kulttuuriset erot jäsentävät ja rajoittavat yhteistoimintaa, mutta yksilötasolla tällaiset kysymykset saatetaan sivuuttaa.

Kyselyn avoimissa vastauksissa toimintakulttuurien erot nousivat merkittävänä esille. Ekumeeniset kirkko- ja ristivaellukset sekä hiljaisuuden messut ovat saaneet yhä suurempaa kannatusta kirkon työntekijöiden keskuudessa. Tämänkaltaiseen toimintaan on kuitenkin joidenkin vastaajien mielestä vaikea saada helluntailaisia mukaan. Yhdessä vastauksessa kiteytyy toimintakulttuurien ero: ”helluntailaiset eivät osallistu kävellen ekumeeniseen vaellukseen, vaan pitävät ainoastaan oman tilaisuutensa, johon me muut osallistumme. Se herättää meissä närää.”³⁶ Helluntailaisten toiminnalle on ominaista suorittamisen kulttuuri, jossa yksilön ja toiminnan arvo määritellään tekemisellä ja tuloksilla. Toiminnan arvioimista sosiaalisilla mittareilla ei tässä ajatusmallissa välttämättä ymmärretä. Tällöin yhteyden toteuttaminen olemisella ja rauhallisella yhteiselolla ei kaikkien helluntailaisten mielestä ole arvokasta, koska suorittaminen on hidastempoista ja tulokset ovat häilyvärajaisia. Monet helluntailaiset mittaavat edelleen toiminnan mielekkyyttä esimerkiksi evankelioimistoiminnan menestyksellä eli uskoontulijoiden määrällä.³⁷

Tekemisen kulttuuri juontaa juurensa myös erilaisesta seurakuntanäkemyksestä ja eskatologisesta motiivista. Siinä missä luterilainen kirkkonäkemys on laaja ja korostaa sekä erilaisten jäsenien asemaa että suhdetta ympäröivään maailmaan, perinteinen helluntailaisuus korostaa seurakuntaa uloskutsuttujen joukkona. Pelastuksesta tulee tällöin aktiivinen, rajaa jatkuvasti ylläpitävä olotila, vaikka itse pelastusoppi ei merkittävästi eroa luterilaisesta näkemyksestä, koska molemmat korostavat yksin uskosta ja yksin armosta -periaatetta. Helluntailaisessa maailmankuvassa on ensisijaisen tärkeää, että ihmisiä py-

ritään aktiivisesti saavuttamaan pelastettujen piiriin, pois maailman piiristä. Näin helluntailaiset yrittävät myös edistää Jeesuksen tuloa ajatellen, että ennen Jeesuksen paluuta koko maailma on evankelioitava. Tällöin kaikki toiminta pyritään suuntaamaan Jumalan valtakunnan levittämiseen ja muu toiminta, etenkin toimimattomuus, nähdään Jumalan suunnitelman vastaisena.³⁸

Kyselytutkimuksen vastauksissa ilmeni myös mielenkiintoinen ero puhuttaessa yhteistyöstä ekumeniana tai yhteiskristillisyytenä. Termien erilaiselle ymmärtämiselle ja käyttämiselle on molemmissa yhteisöissä oma historiansa. Ekumenia on luterilaisessa teologisessa perinteessä määritelty pyrkimykseksi kristittyjen yhteyteen, kun helluntailaisessa kielenkäytössä sillä on ollut sivumakuna oletettu pyrkimys yhteen kirkkoon. Ekumenian sijaan helluntailaiset korostavat yleensä yhteiskristillisyyttä. Kaikille kirkon työntekijöille yhteiskristillisyyden käsite ei ole kuitenkaan neutraali. Tähän vaikuttavat etenkin kokemukset siitä, että yhteiskristillisyydestä on tullut statuskilpailun näyttämö, jossa eri liikkeet pyrkivät olemaan näkyvä tai jopa näkyvin toimija.³⁹ Useimmat yhteiskristilliset ja ekumeeniset tapahtumat toteutetaan työntekijöiden kertoman mukaan kuitenkin siten, että niissä pyritään korostamaan yhtäläisyyksiä erojen sijaan.

Vastaajissa oli myös muutamia, jotka suhtautuivat kriittisesti oman yhteisönsä kehitykseen. Kirkon työntekijöistä muutamat olivat huolissaan kirkon maallistumisesta. Helluntailaisista työntekijöistä muutama nosti esille helluntaiherätyksen tai joidenkin seurakuntien käsittelemättömät asiat, kuten saarnaajien lankeamiset, joita oli heidän mukaansa piiloteltu. Nämä, vaikkakin harvat, vastaajat näkivät kehityksen olevan kielteinen, eikä tässä yhtälössä yhteistyö muiden kanssa auttaisi omaa yhteisöä, jokaan ei heikentäisikään sitä.

YHTEENVETO

Tutkimukseni osoittaa todeksi sen esioletuksen, että kirkon ja helluntaiherätyksen välit ovat parantuneet sitten 1980-luvun. Tulokset osoittavat myös sen, että suhteet eivät ole edelleenkaan ongelmattomia. Haasteet ja törmäyskurssit johtuvat yleensä toiminnallisista seikoista ja ilmenevät henkilösuhteissa.

Yhteistyö toteutuu entistä enemmän niin sanotulla ruohonjuuritasolla maallikkoaktiivien kesken. Yhteisöjen välisiä suhteita voi kuvata yhteisymmärryksen ja hyväksymisen tilaksi, jossa yksilötoimijoiden henkilökohtaiset kokemukset ja asenteet ratkaisevat paikkakuntakohtaisen yhteistyön määrän ja laadun. Koska helluntaiherätys on perinteisesti itsenäisten paikallisseurakuntien verkosto, on sekä uskontokuntatasoinen yhteistyö että toimijakohtainen hahmottaminen ollut haasteellista kirkon toimijoille. Vaikka institutionaalinen yhteistyö on usein vielä varovaista, on suhteiden parantuminen selkeästi havaittavissa niiden yksilöiden kohdalla, jotka jakavat samansuuntaisia intressejä. Tämä asetelma mahdollistaa samanmielisten yhteyden, mutta ei erityisesti rohkaise tai kannusta toisistaan kaukana olevien yhteistoimintaa.

Artikkelin alussa mainitsemistani hypoteeseista kaikki osoittautuvat päteviksi selittämään havaittua muutosta. Aika, sukupolvivaihdokset ja uudet, positiiviset kokemukset, lähentävät oppikeskustelut, toisiin tutustuminen sekä yleiset tai yksilöidyt samankaltaiset intressit, kuten kristittyjen yhteys tai karismaattisuus, ovat lähentäneet yhteisöjä ja parantaneet niiden välisiä suhteita. Näiden lisäksi tutkimuksesta voi tehdä seuraavia huomioita.

Suhteiden paranemista estävät paitsi toisen uskonnollisen yhteisön torjuvat ihmiset myös erilainen toimintakulttuuri sekä erilaiset käsitykset ja mielikuvat joistakin termeistä ja käsitteistä. Keskinäisiä suhteita on kuitenkin parantanut helluntaiherätyksen kehittyminen selkeärajaisemmaksi. Siitä on tullut selkeämmin hahmotettava ja ymmärrettävä kokonaisuus sekä tasaisempi ja pitkäjänteisempi uskonnollinen toimija. Helluntaiherätyksen institutionalisoitumiskehitys on edelleen käynnissä, eikä tämän prosessin lopputuloksesta ja oheisvaikutuksista voi vielä tehdä varmoja johtopäätöksiä. Silti kehitys on jo nykyisellään mahdollistanut yhteistyön monipuolistumisen.

Kirkon ja helluntaiherätyksen suhteet ovat historiassa parantuneet molempien yhteisöjen muuttuessa, helluntailaisten maltillisemmaksi ja selkeärajaisemmaksi, kirkon avoimemmaksi ja moniarvoisemmaksi. Nämä muutosprosessit eivät ole kummallekaan yhteisölle olleet ongelmattomia,

mutta yleisellä tasolla ne ovat edesauttaneet yhteisymmärrystä ja yhteistyötä niiden välillä. Moniarvoisessa yhteiskunnassa yhteisten intressien roolin voi jatkossa ajatella lähentävän yhteisöjä ainakin aatteiden tasolla, vaikka samalla on mahdollista, että myös toisinajattelevia ryhmiä tulee muodostumaan.

Teemu Mantsinen, fil. tri
teemu.mantsinen@utu.fi

36 TKU/O/13/4/458. Yksi helluntailainen vastaaja taas sanoi, että ”kirkon työntekijät eivät tule muihin kuin itse järjestämiin tilaisuuksiin”, mikä kieli toisenlaisesta ongelmasta. TKU/O/13/3/18.

37 Samanlainen sosiaalisen ja toiminnan kulttuurien ero on havaittavissa myös maahanmuuttajien ja natiivien kohtaamisissa helluntaiseurakunnissa. Mantsinen 2016.

38 Ahonen R. 2007, 175; Pekki 2000, 85–86.

39 Raunio 2010, 137–143; Saarinen 1994. Suomen helluntaikirkko on osallistunut Suomen ekumeenisen neuvoston toimintaan tarkkailijan roolissa vuodesta 2009 (ruotsinkielinen helluntaikirkko vuodesta 2001). Helluntaikirkko ei kuitenkaan edusta kaikkia helluntaiherätyksen seurakuntia, eivätkä seurakunnat ole valmiita täysjäsenyyteen. Aiemmin helluntaiherätys muodosti jo vuonna 1967 baptistiyhdyskunnan, metodistikirkon ja vapaakirkon kanssa Suomen vapaakristillisen neuvoston (aluksi epävirallinen keskusteluyhteys), joka on yhteisöjen yhteistyöelin ja yhteinen edunvalvoja. Ekumeenisen neuvoston ja vapaakristillisen neuvoston erilaiset toimintaperiaatteet ja tavoitteet voivat selittää osin tätä erilaisista termeistä johtuvaa jakoa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

- Kulttuurien tutkimuksen arkisto, Turun yliopisto
- TKU/A/12/34 Haastattelu, eläkkeellä oleva helluntailaisaarnaaja Heikki Lahti
- TKU/N/13/2 Tutkimuspäiväkirja. Teemu T. Mantsisen tutkimuspäiväkirja 2009–2014
- TKU/O/13/3 Kysely Suomen helluntaiseurakuntien työntekijöille 2012
- TKU/O/13/4 Kysely Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työntekijöille 2012

Painetut lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet

Keidas

- 1999 Turun helluntaiseurakunnan tiedotuslehti (1948–)

Kirjallisuus

Ahonen, Lauri K.

- 1994 *Suomen helluntaiherätyksen historia*. Hämeenlinna: Päivä Oy.

Ahonen, Risto A.

- 1990 ”Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen helluntaiherätyksen neuvottelujen arviointia.” *Teologinen Aikakauskirja* 95:2, 126–128.

- 2007 *Civitas Dei: Missiologinen keskustelu Jumalan valtakunnan murtautumisesta maailmaan*. Helsinki: Suomen lähetysseura.

Anderson, Allan Heaton

- 2013 *To the Ends of the Earth: Pentecostalism and the Transformation of World Christianity*. Oxford: Oxford University Press.

Finke, Roger & Stark, Rodney

- 2005 *The Churching of America 1776–2005: Winners and Losers in Our Religious Economy*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Glock, Charles Y. & Stark, Rodney

- 1965 *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally.

Haavio, Ari

- 1965 *Suomen uskonnolliset liikkeet*. Helsinki: WSOY.

Heino, Harri

- 1982 *Vapaakirkko ja helluntailaisuus luterilaisen kirkon ja sen työntekijöiden arvioimana*. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos.

Häkkinen, Seppo

- 2013 *Rohkeasti luterilainen*. Helsinki: Kirjapaja.

Luoto, Valtter

- 1994 *Luottamuksella*. Vantaa: Ristin Voitto ry.

- 2006 *Pyhien yhteys*. Keuruu: Aikamedia.

Löytty, Seppo

- 2004 *Hengen uudistus: Karismaattinen herätys Suomessa*. Tampere: Fabri.

Mantsinen, Teemu T.

- 2014 *Helluntailaiset luokkakuvaassa: Uskontokulttuuri ja luokka-asema Turun helluntaiseurakunnassa*. Turku: Turun yliopisto.

- 2016 ”Migrations, Transformations and Tradition in the Finnish Pentecostal Movement: Why Does All Global Not Become Local?” *Culture and Religion* 17:2, 213–230.

Nikolainen, Aimo T.

- 1960 *Kirkot, lahkot, suunnat*. Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura.

Parvio, Eero

- 2008 *Kirkon tuntomerkit: Jumalan sanan ja kirkon opin mukaan*. Helsinki: Kustannus Oy Arkki.

Pekki, Veikko

- 2000 *Kohti Kristuksen paluuta*. Keuruu: Aika Oy.

Pentikäinen, Samuli

- 1975 ”Herätysliikkeiden levinneisyyden tutkimus.” *Uskonnollinen liike: Suomalaisia tapaustutkimuksia*, Toim. Juha Pentikäinen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 77–101.

Päätösasiakirja

- 1989 *Päätösasiakirja: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen helluntaiherätyksen viralliset neuvottelut 1987–1989*. Vantaa: Ristin Voitto ry.

Raunio, Antto

- 2010 ”Systemaattinen teologia.” *Teologia: Johdatus tutkimukseen*. Toim. Antti Raunio & Petri Luomanen. Helsinki: Edita, 110–155.

Ruohomäki, Jouko

- 2009 *Karismaattisuuden kutsu: Karismaattisen kristillisyyden historiallinen kehitys helluntailiikkeeksi*. Keuruu: Aikamedia.

Ruohomäki, Samuel

- 2012 ”Ristin Voitto 1970–1989: Ristin Voitto avaa helluntaiherätyksen ovet ulospäin ja vastaa kulttuurimuutokseen.” *Yhteyttä sadan vuoden ajan: Ristin Voitto-lehti 1912–2012*. Toim. Jouko Ruohomäki, Samuel

Ruohomäki & Tapio Sopanen. Keuruu: Aikamedia, 211–265.

Saarinen, Risto

1994 *Johdatus ekumeniikkaan*. Helsinki: Kirjaneliö.

Salomäki, Hanna

2010 *Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Sihvo, Jouko & Mäkeläinen, Heikki & Lindqvist, Martti

1973 *Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1967–1971*. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos.

Stark, Rodney & Bainbridge, William S.

1985 *The Future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation*. Berkeley: University of California Press.

Suolinna, Kirsti

1975 ”Herätysliikkeet sosiaalisina ilmiöinä.” *Uskonnollinen liike: Suomalaisia tapaustutkimuksia* Toim. Juha Pentikäinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 57–76.

Swatos, William H., Jr.

1979 *Into Denominationalism: The Anglican Metamorphosis*. Storrs: Society for the Scientific Study of Religion.